

GULYÁS LÁSZLÓ

CSEHSZLOVÁK–MAGYAR KAPCSOLATOK AZ 1920-AS ÉVEKBEN

I. A CSEHSZLOVÁK MAGYAR KAPCSOLATOK JELLEGE

A kisantant megszületésétől (1920–1921) kezdve egészen annak megszűnéséig (1938) Magyarország a három kisantant ország közül Csehszlovákiával volt a legridegebb viszonyban, a két ország között folyamatosan hűvös távolságtartó, bizalmatlan légkör uralkodott.¹ Az 1921. évi tárgyalások (Bruck² és Marienbad³) kudarca után komoly közeledésre nem került sor a két ország között. Sőt két mezőben – külpolitika és gazdaság – komoly összecsapásokra került sor.

Beneš a húszas években túlbecsülte a magyar lehetőségeket és Magyarországot tekintette Csehszlovákia állami egysége elsősorú potenciális veszélyeztetőjének. Az e veszély elleni csehszlovák fellépés legfontosabb eszköze a kisantant volt.⁴ A kisantant fő szervezője ereje Csehszlovákia és annak külügyminisztere Beneš volt.⁵ Beneš lankadatlan aktivitással és figyelemmel igyekezett Magyarországot kordában és alárendelt helyzetben tartani. Minden olyan esetben (népszövetségi kölcsön, katonai ellenőrzés, leszerelés-kérdése, frankhamisítás, szentgotthárdi incidens, jugoszláv–magyar közeledés stb.) amikor Magyarország megpróbált kieszközölni bárminemű

¹ A részletekről lásd Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája I. Az első évek 1919–1924. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő; Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája II. A húszas évek második fele 1924–1931. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő; Fülöp Mihály–Sipos Péter (1998): Magyarország külpolitikája a XX. században. Aula Kiadó. Budapest. 147. old.

² Erről bővebben lásd. Tóth, Andrej (2002/a): Az első két oldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Bruck an der Leitha (I. rész). Fórum Társadalomtudományi Szemle. IV. évfolyam, 2002/1. szám 3–39. old; Tóth, Andrej (2002/b): Az első két oldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Bruck an der Leitha (II. rész). Fórum Társadalomtudományi Szemle. IV. évfolyam, 2002/2. szám.

³ Tóth, Andrej (2002/c): Az első kétoldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Mariánské Lázně (I. rész) I. évfolyam, 2002/3. szám. 3–27. old; Tóth, Andrej (2003): Az első kétoldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Mariánské Lázně (II. rész) V. évfolyam, 2003/1. szám 49–64. old.

⁴ Gulyás László (2011): A kisantant története. Rubicon 2011/2. szám 68–77. old.

⁵ Beneš két világháború közötti külpolitikájáról lásd Gulyás (2008): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. 177–230. old.

a legkisebb változtatást is a fennálló status quo-n, akkor Beneš a legharciasabb és legkeményebb álláspontot képviselte Magyarországgal szemben.⁶

Ezzel szemben Magyarország Csehszlovákiát tekintette a leginkább törékeny államalakulatnak, azaz úgy gondolta, hogy az utódállamok közül a csehszlovák állam a legkönnyebben szétzúzható. Ennek jegyében számos magyar katonai terv született a csehszlovák állam elleni háborúra vonatkozóan, és Budapest titokban támogatta a szlovák szeparatista erőket. Elsősorban Vojtech Tuká-t, aki egyrészt a Hlinka-párt tagjaként legális szlovák politikusként tevékenykedett, ennek jegyében már 1921-ben kidolgozta a csehszlovák államon belüli szlovák autonómia-tervét.⁷

Másrészt viszont Bécsben titkos központot állított fel, ahol a csehszlovákellenes fegyveres ellenállást próbálta megszervezni. Tuka a *Slovak* című napilapban 1928. január 1-én közzétette „*A Turócszentmártoni deklaráció tizedik évében*” címet viselő cikkét. Ebben azt állította, hogy a deklarációnak létezik egy titkos záradéka, mely szerint a szlovákok csak úgy értettek egyet a Csehszlovákiához való csatlakozással, ha az tízévi próbaidőre szól. Azaz 1928. október 28-án Szlovákia már nem lesz Csehszlovákia része, hacsak képviselői másképpen nem döntenek. A cikk hatalmas vihart kavart, Prága 1929. január 3-án felfüggesztette Tuka mentelmi jogát, letartóztatta majd júliusban a pozsonyi törvényszék elé állították. Az egyik legfontosabb vádpont a magyar állammal folytatott titkos együttműködés volt. Végül 1929. október 5-én 15 év börtönre ítélték.⁸

Bethlen István, aki 1921 és 1931 között magyar miniszterelnökként Beneš egyik legfontosabb tárgyalópartnere volt, igen nagy fenntartásokkal viseltetett Benešsel és Csehszlovákiával szemben. Jól mutatja ezt, hogy a sokat utazó politikus Csehszlovákiát (és Romániát) tudatosan elkerülte. Jellemző, hogy amikor a népszövetségi kölcsön kapcsán 1923-ban felmerült egy Beneš-Bethlen találkozó lehetősége, Bethlen kikötötte, hogy csehszlovák területre nem teszi a lábát.⁹ Mindezek következtében a magyar és a csehszlovák diplomácia között az összes lehetséges szintéren – de elsősorban a Népszövetség keretein belül – folyamatos küzdelem zajlott az 1920-as években.

A népszövetségi harcmezőn különösen a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete adott számos lehetőséget a magyar és csehszlovák diplomaták összecsapására.¹⁰

⁶ Ezen álláspontját gyakorlatilag a két világháború közötti időszak alatt nem volt hajlandó megváltoztatni, erről bővebben lásd Lukes, Igor (1996): *Czechoslovakia between Stalin and Hitler. The diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s.* Oxford University Press.

⁷ Nosz Gyula (1932): *Csehszlovákia története.* Glóbus. Budapest. 82. old.

⁸ Kovač, Dušan (2011): *Szlovákia története.* Kalligram Kiadó. Pozsony. 184. old.

⁹ Romsics (1991): *Bethlen István. Politikai életrajz.* Magyarságkutató Intézet. Budapest. 216. old.

¹⁰ A kérdéskörrel lásd Szarka László (1998/b): *Revízió és kisebbségvédelem.* In. Szarka László szerk. (1998/a): *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek-kisebbségi politika a 20. Századi Kelet-Közép-Európában.* Ister Kiadó. Budapest. 162–169. old; Szarka László (1998/c): *A kisebbségi kérdés a magyar–(cseh)szlovák kapcsolatokban.* In. ugyanott. Szarka László szerk. (1998/a) 206–223. old.

A magyar diplomácia népszövetségbeli politikájának egyik sarokpontja az volt, hogy folyamatosan napirenden tartsa a kisebbségi kérdést – természetesen mindhárom kisantant területén élő magyar kisebbség vonatkozásában –, és ennek érdekében tökéletesítse a kisebbségi panaszeljárást. Ennek kettős célja volt: 1. a határon túli magyar kisebbség helyzetének javítása 2. a kisantant elleni morális, jogi és politikai fellépés.¹¹

Az 1990 előtti magyar szocialista történetírók, illetve az 1990 utáni poszt-szocialista társaik egyik kedvelt sztereotípiája, hogy a két világháború közötti időszakban Közép-Európában a Masaryk névvel fémjelzett csehszlovák demokrácia volt a legdemokratikusabb. Még ha el is fogadjuk ezt az állítást, arra mindenféleképpen fel kell hívnunk a figyelmet, hogy Prága és a cseh politikai elit a nemzetállamépítést tekintette legfontosabb feladatának, ennek pedig a nemzeti kisebbségek (magyarok, németek) voltak a szenvedő alanyai. Így a magyar diplomaták elegendő munícióhoz jutottak, hogy a Népszövetség különböző fórumain támadást intézzenek a csehszlovák állam ellen.

Ilyen feltételek között nem sok esély adódott egy csehszlovák–magyar politikai megegyezésre. A következő kettő fejezetben bemutatjuk azokat eseteket, amikor a fentebb leírtak ellenére mégis valamiféle közeledésre került sor.

2. A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR HATÁR REVÍZIÓJÁNAK KÉRDÉSKÖRE

Beneš és több esetben az államelnök, T. G. Masaryk időnként felvetette a csehszlovák–magyar megegyezés lehetőségét, pontosabban a csehszlovák–magyar határ esetleges megváltoztatásának „ötletét.” Jelen helyen ezeket vesszük sorra, kezdjük Masaryk ilyen jellegű megnyilvánulásaival:

- 1923-ban dr. Pályi Endrének az alábbiakat mondta: *„Kész vagyok kijelenteni, hogy ezeket a túlnyomóan magyarlakta területeknek a visszaadásáról igenis lehet tárgyalni, de természetesen csakis megfelelő feltételek mellett.”*¹²
- 1928. október 28-án a köztársaság 10 éves fennállása alkalmából kibocsátott üzenetében ezt olvashatjuk: *„Nem várhatjuk el, hogy a békeszerződések határozatait mindenki ellenzés és tiltakozás nélkül vállalja magára. Habozás nélkül kijelentem magam is, hogy a békeszerződések bizonyos tisztázást követelnek. Ennek azonban lojálisan, nyíltan és becsületesen kell megtörténnie.”*¹³
- 1929. május 17-én Julius Wolf német írónak az alábbiakat mondta: *„... egyáltalán nem kifogásolja a közös egyetértés alapján végrehajtandó magyar–cseh határrevíziót. Ezzel a felfogással azonban szemben állnak... a kisantant másik két államá-*

¹¹ Zeidler Miklós (2001): A revíziós gondolat. Osiris Kiadó. 65–66. old.

¹² Idézi Steier Lajos (1931): A csehek és a revízió. Magyar Szemle 1931/2. szám 182–193. old.

¹³ Steier (1931) 187. old.

nak aggodalmai, hogy t.i. ebben az esetben ők is el lehetnek készülve hasonló magyar igényekre. Ezek azok az okok, amelyek miatt Csehországnak meg van kötve a keze»¹⁴

- 1929. július 29-én Rainisch Ferenc előtt az alábbiakat fejtegeti: *„Ma is hajlandó vagyok egy békés revízióról tárgyalni. Részünkre egy Duna-szakasz feltétlen életszükségletet jelent, ezért van szükségünk Pozsonyra és annak magyarok által lakott környékére. Ezzel szemben tárgyalni lehet mindama területek revíziójáról, amelyekben 50% felül laknak magyarok.»¹⁵*
- 1930. szeptember 28-án a London General Pressnek adott interjújában az alábbiakat jelentette ki: *„Én mindenképpen együtt érzek a magyarokkal nehéz helyzetükben és kedvező körülmények között hajlandó volnék fontolóra venni a fennálló határoknak javukra való megváltoztatását; mielőtt azonban ez valamilyen formában lehetséges lesz, a magyaroknak meg kell változtatniuk taktikájukat.»¹⁶*

A fenti öt idézetből látható, hogy Masaryk köztársasági elnökként újságírók, illetve politikusok előtt ténylegesen tett a magyar–csehszlovák határ esetleges megváltoztatására vonatkozó kijelentéseket. A szakirodalmat és a forrásokat áttanulmányozva Beneš esetében csupán egy ilyen kijelentést találtunk az 1930 előtti időszakra vonatkozóan (a világgazdasági válság előre haladtával 1931–32-ben Beneš kompromisszum készsége is növekedett – G.L.) Ez pedig az alábbi: 1929 májusában Maserevich Szilárd (Magyarország prágai követe) jelentette a Magyar Külügyminisztériumnak, hogy Beneš Ferdinánd Marek (Ausztria prágai nagykövete) előtt olyan kijelentést tett, hogy 300 ezer magyart (területtel együtt) kész lenne átadni Magyarországnak, cserébe egy stratégia határkijáratást kér Pozsonytól délre Csehszlovákia javára.¹⁷

Joggal merül fel a kérdés: mi történt a fenti kijelentések elhangzása után? A válasz furcsának tűnik, de magyar részről gyakorlatilag semmi sem. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy a bethleni külpolitika végső célja a teljes revízió (Mindent vissza!) volt. Ebbe a koncepcióba nem illett bele kisebb vagy nagyobb területek visszatérése. Magyarország Csehszlovákiától az egész Felvidéket – sőt vele együtt a Kárpátalját is – vissza akarta kapni, e cél teljesülését nem a legjobban szolgálta volna egy Duna menti kisebb határkorrekció.¹⁸

¹⁴ Steier (1931) 187–188. old.

¹⁵ Steier (1931) 188. old.

¹⁶ Steier (1931) 189. old.

¹⁷ Az ajánlatról magyar levéltári forrás alapján beszámol Ormos Mária (1969): Franciaország és a keleti biztonság 1931–1936. Akadémiai Kiadó. Budapest. 21. old.

¹⁸ Az ezzel kapcsolatos gondolatment pontos megfogalmazását lásd Ottlik György 1928-ban Walko Lajos külügyminiszterhez írt levelében, ismerteti Pritz Pál (1995/b): Eudard Beneš és a magyar illúziók. In: Pritz Pál szerk. (1995/a): Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok. Magyar Történelmi Társulat. Budapest. 210–213. old.

Mindezek után nem meglepő, hogy Bethlen István miniszterelnöksége alatt mindössze egy ízben sor került egy rendkívül érdekes Bethlen–Beneš beszélgetésre. Az 1930 januári hágai konferencián a vacsora után Beneš Bethlen mellé telepedett, és felvetette a csehszlovák–magyar politikai közeledés gondolatát.¹⁹ Bethlen erre azt felelte, hogy Beneš magyarelles fellépései miatt a magyar kormány nem nagyon tudja a magyar közvélemény előtt sikerrel képviselni a cseh–magyar közeledés gondolatát, és most adjuk át a szót a találkozóról készült feljegyzésnek: *„Beneš erre azt mondta, hogy ő nem annyira egy cseh–magyar kibékülésre gondolt. Bethlen gróf erre azt válaszolta, hogy felfogása szerint nincs és nem is jöhet olyan magyar kormány, amely a kis-antanttal mint egészszel tárgyalásokba bocsátkoznék. Mi (mármint Magyarország–G.L.) igenis készek vagyunk a kisantant-államok mindegyikével külön-külön tárgyalni, de a szövetséggel, melynek éle kifejezetten ellenünk irányul, soha. Ezt a gondolatot egyszer és mindenkorra üsse ki a fejéből.*”²⁰

Összefoglalva az eddig elmondottakat Bethlen és a magyar külügyminisztérium diplomatái úgy ítélték meg, hogy mind Masaryk, mind Beneš, ajánlatai mögött egyértelműen taktikai szempontok húzódnak meg. A csehszlovák elnök és külügyminisztere ezekkel az ajánlatokkal a nemzetközi közvélemény előtt, illetve a nemzetközi diplomácia szereplői előtt így kívánták demonstrálni megegyezési hajlamukat. Ezek az ajánlatok arra szolgáltak, hogy demonstrálják előttük a csehszlovák külpolitika rugalmasságát és engedékenységét. Ezt még azzal kell kiegészítenünk, hogy a taktikai leleményekben kifogyhatatlan, elvakultan magyarelles és a magyar politikusok gondolatvilágát és működését jól ismerő Beneš pontosan tudta, hogy sem Masaryknak sem neki nem kell attól tartania, hogy szavukon fogják őket.²¹ Hiszen a budapesti politikusok mindent vissza akarnak szerezni.

3. A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

A két világháború közötti időszakban mind Csehszlovákia, mind Magyarország számára létfontosságú lett volna a gazdasági kooperáció.²² 1918 előtt az Osztrák–Magyar Monarchia keretei között Cseh- és Morvaország a magyar agártermékek egyik fontos piaca volt, ugyanekkor a cseh ipar számára Magyarország nyújtott komoly piacot.²³ A csehszlovák állam másik alkotórésze, Szlovenszko – azaz Felvidék –

¹⁹ Karsai Elek szerk. (1967): A magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikája. Iratok az ellenforradalom történetéhez IV. kötet. Kossuth Kiadó. Budapest. 219. dokumentum 365–366. old.

²⁰ Uo.

²¹ Pritz Pál (1995/c): Revíziós törekvések a magyar külpolitikában 237. old. In. Pritz (1995/a) 234–240. old.

²² Szávai Ferenc (2010): Vitás és vitatott gazdasági kérdések az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után. Közép-Európai Közlemények. 2010/1. 63–75. old.

²³ Komlós, John (1990): Az Osztrák–Magyar Monarchia mint közös piac. Ausztria–Magyarország gazdasági fejlődése a tizenkilencedik században. Maecenas Kiadó. Budapest.

1918 előtt szerves része volt a Kárpát-medencei munkamegosztásnak.²⁴ Ezen munkamegosztás 1918–20-ban megszakadt, ennek következtében Szlovenszónak komoly gazdasági kihívásokkal kellett szembenéznie.²⁵

A kölcsönös egymásrautaltság ellenére az 1920-as években a két ország gazdasági kapcsolatai akadozva működtek. Jól mutatja ezt, hogy Csehszlovákia és Magyarország között csak 1923-ban született meg az első kereskedelmi egyezmény.²⁶

Ezt követte az 1927 májusában aláírt újabb kereskedelmi szerződés, melyben a két ország megadta egymásnak a legnagyobb kedvezményt. Ez a szerződés 1930 decemberében járt le. A kibontakozó világgazdasági válság, amely az agrártermékek árának esésében is éreztette hatását, arra ösztönözte a csehszlovák belpolitikában egyre nagyobb szerepet játszó agráriusokat – az Agrárpárt tagja volt a kormánykoalíciónak –, hogy saját árszínvonaluk védelme érdekében tegyenek intézkedéseket. Az Agrárpárt nyomására 1930 márciusában a prágai parlament meghozta az úgynevezett kenyérsütési törvényt a belföldi agrártermékek védelmére, majd a csehszlovák állam jelentős mértékben megemelte a gabona-, liszt- és állatvámokat. Ez egyértelműen a magyar agrárexportot sújtó lépés volt.²⁷ 1930. november 7-én újabb törvényt hozott a prágai parlament, az úgynevezett őrlési és lisztkeverési törvényt, amely kimondta, hogy mindenki köteles legalább 75 %-ban belföldi búzát felhasználni.

Válaszul a magyar állam a Magyarországra irányuló cseh iparcikk importot sújtó behozatali intézkedéseket vezetett be.²⁸ Ezek után logikus lépés volt, hogy az 1930. december 15-én lejáró magyar–csehszlovák kereskedelmi szerződést, amelynek alappillére a magyar búzabevitel lehetővé tétele, a csehszlovák fél nem volt hajlandó megújítani. Sőt, a már közben megkezdett prágai kereskedelmi tárgyalásokon sem született megegyezés. Úgyhogy a két állam között szerződés nélküli állapot és ennek következtében vámháború keletkezett – értsd kölcsönös vámemelések –, mely ez egészen 1936-ig (ekkor írtak alá egy újabb kereskedelmi egyezményt) eltartott.²⁹ Csehszlovák részről a mezőgazdasági protekcionizmus, míg magyar részről az ipari

²⁴ A részleteket lásd Gulyás László (2005): *Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig*. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.

²⁵ Erről részletesen lásd Vadkerty Katalin (1993): *A Csehszlovák Köztársaság gazdaság története*. In.: Gyurgyík László et. al. (1993): *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Pozsony. 175–216. old.; továbbá Gulyás László (2004): *A szlovák ipar fejlődése, 1918–1993*. In: Horváth Gyula szerk. (2004): *Dél-Szlovákia. A Kárpát-medence régiói 2*. Budapest-Pécs. Dialóg-Campus Kiadó-MTA Regionális Kutatások Központja. 326–335. old.

²⁶ A kérdéskörrel lásd Márta Romportlová (1988): *A kereskedelmi politika helye a két világháború közötti csehszlovák–magyar kapcsolatokban*. In: Szarka László szerk. (1988): *Békétlen évtizedek. 1918–1938. Tanulmányok és dokumentumok a magyar–csehszlovák kapcsolatok történetéből a két világháború között*. Budapest. 25–43. old.

²⁷ Nosz (1932) 140. old.

²⁸ Fülöp-Sipos (1998) 148. old.

²⁹ Romportlová (1988) 38. old.

termékek állami védelme beárnyékolta a két ország gazdasági kapcsolatait, és ebből szinte logikusan következett a vámháború.

Bár jelen tanulmányban területi korlátok miatt nem tudunk kitérni a magyar-román és magyar–jugoszláv gazdasági/kereskedelmi kapcsolatokra, arra fel kell hív-nunk a figyelmet, hogy a gazdasági mezőben annyira egyik szomszédal sem mérge-sedett el a helyzet mint a csehszlovák–magyar kapcsolatok esetében.

4. ÖSSZEGZÉS

A kisantant megszületésétől (1920–1921) kezdve egészen annak megszűnéséig (1938) Magyarország a három kisantant ország közül Csehszlovákiával volt a leg-ridegebb viszonyban, a két ország között folyamatosan hűvös, bizalmatlan légkör uralkodott. Az 1921. évi tárgyalások (Bruckés Marienbad) kudarca után komoly kö-zeledésre nem került sor a két ország között. Sőt két mezőben – külpolitika és gaz-daság – komoly összecsapásokra került sor az 1920-as években.

László Gulyás

Czechoslovakian-Hungarian Relations in the 1920ies

From the birth of little antante (1920–1921) until the end of it (1938), the relationship of Hungary with Czechoslovakia was the coldest among the three countries of “Little Antante”. After the failure of negotiations between Bruck and Marienbad in 1921, there was no serious approach between the two countries. Moreover there were sever confrontation on two fields, foreign affairs and economic in 1920s.

Our essay we examine features of this period of Czechoslovak-Hungarian foreign affairs.